

MIRJANA TROŠELJ

PRILOG ISTRAŽIVANJU VELEBITSKIH MIRILA Mirjana Trošelj
Donje Vrapče 58
HR 41000 ZagrebUDK: 393:73:7.04](497.13)
Pregledni članak
Ur.: 1992-06-25

U ovom radu autor raspravlja o značenju pojma mirilo(a) na Velèbitu. Najprije nas upoznae s opisom i tumačenjima pojave prvih istraživača, koristeći se izvornom periodikom i objavljenom literaturom. Prema komparativnim istraživanjima pokušava utvrditi da su mirila (pogrebna počivala) nekada bila stvarni grobovi uz putove, te ih dovodi u moguću vezu s drugim sačuvanim pogrebnim spomenicima na balkanskom tlu, pa time pokreće novo pitanje u svezi njihove starosti i podrijetla. Na kraju autor pokušava putem etimološke analize otkrivati pojmove srodne pojmu mirilo. Budući da pojava do sada uglavnom nije šire etimološki i toponimski obrađivana, ovaj rad predstavlja pokušaj jedne takve analize.

Pojam mirila kao oznake pogrebnog kulta rasprostranjenog duž dinarskog spleta autori uglavnom tumače po usmenoj predaji i oskudnoj literaturi, što govori o nedovoljnoj istraženosti pojave. Iako su autori o kojima će biti riječ u ovome prilogu pokrenuli brojna pitanja, ipak mnoga od njih do danas nisu sasvim riješena.¹ Jedno od važnih svakako je pitanje podrijetla i datacije, a zatim njihovo toponimsko i etimološko značenje, kao i simboličko značenje. Stoga cjelokupna problematika ostaje i dalje otvoreno pitanje, koje izvan svake sumnje iziskuje jednu interdisciplinarnu obradu.

Budući da ni arhivska građa nije posve istražena, bez dvojbe je da na ovome polju treba još iscrpnije raditi. Velèbitska mirila ponajbolja su polaznica za to, jer su prilično dobro sačuvana, u odnosu na mirila Bukovice i Ravnih kotara, dok im se u Dalmatinskoj Zagori danas posve gubi trag.

Značenje pojma mirilo autori tumače manje-više slično, polazeći, kako je već rečeno, od prvih pisanih izvora nastalih prema usmenoj predaji, otkrićem pojave na Velèbitu i njenim istraživanjem, te komparacijom sa sličnim pojavama na balkanskom tlu i u svijetu.² Iako u pojavi i podrijetlu mirila spomenuti autori nalaze jedan oblik kontinuiteta kulture megalitika, ipak ta pretpostavka traži više izravnih oslonaca u

¹ J. Poljak, I. Krajač, B. Fučić, M. Gavazzi, A. Glavičić, A. Freudenreich, A. Faber, M. Trošelj

² J. Poljak, I. Krajač, M. Gavazzi

komparativnom istraživanju i dokazivanju teze.³ Budući da na balkanskom tlu postoje i drugi sačuvani pogrebni spomenici (bosanski stećci), koji se također povezuju s kulturom megalitika kao mirila,⁴ moglo bi se po tome zaključiti da im je podrijetlo isto, iako je veza stećak-mirilo naizgled nezamisliva. Da je ipak moguća (ali nevezana za podrijetlo), dokazuje više komparativno istraženih zajedničkih oznaka, koje se odnose na: lokaciju, oblike, orijentaciju i identične dekorativne i simbolične prikaze (motive),⁵ a na koje nas upućuje meritorna literatura o stećcima.⁶

“Na više nekropola ili u njihovoj blizini vide se ostaci grobova bez stećaka, obilježenih manjim u zemlju zabodenim kamenjem jednake orijentacije. Ponegdje se kod glave pokojnika, ili i kod glave i kod nogu, uzdiže nešto viši također neobrađeni kamen. Nije utvrđena starost takvih grobova. Pretpostavlja se da su iz istog i nešto mlađeg perioda stećaka i da pripadaju siromašnim pokojnicima.”⁷ To bi moglo značiti da su mirila (pogrebna počivala) proistekla iz citiranog tipa groba, odnosno da su mirila prvotno bila *stvarni grobovi* kakve i danas nalazimo po grobljima Velèbita i Bukovice (grobovi tipa mirilo) a pripadala su, kako se navodi u citatu, siromasima-planincima dinarskoga spleta i možda Hercegovine. Kasnije kad je ojačalo kršćanstvo u ovim pasivnim krajevima i mrtvi se morali pokapati na jednom određenom mjestu (mjesnom groblju), grobovi uz putove su malo-pomalo kroz povijest postajali kenotafi (*počivala* na jugu dinarskoga spleta i *mirila* na njegovu zapadu), na kojima su mrtvi počivali sve do 50-ih god. 20. st., pa su tako toponimski postajali *spomen-počivala* (*počivaljke*) i *mirila* (*mirilišta*). Budući da je znanost dokazala da stećci pripadaju srednjovjekovnoj umjetnosti Herceg-Bosne, pa bi i naš zadatak u svezi mirila bio, ne dokazivanje njihova megalitskog kontinuiteta i njegove preobrazbe kroz stoljeća, već dokazivanje kontinuiteta “stećaka u malom” na dinarskom spletu, od tragova prvih migracija s juga na zapad (pred turskim najezdama pa do bunjevačkih migracija), koliko nam to omogućuju povijesni i drugi izvori.

Pretpostavku da je mirilima izvorište i polazište jug-jugoistok dinarskoga spleta, može se dokazati prema povijesnim izvorima koje navodi M. Gavazzi raspravljajući o pogrebnim počivalima-mirilima. Citiram: “Povijesni dokazi, premda u skromnom broju, pružaju podatke za lokalitete s imenom počivalo (i slično). Najstarija dosad poznata potvrda počivala potječe iz 1186. god. iz okolice Trogira. Pače ni oba spomenuta naziva (misli se na počivalo-mirilo) ne moraju biti indicija za dalekosežne zaključke budući da istovremeno mogu biti vrlo stare kao i vrlo mlade slavenske tvorbe (izvedene bilo kada od glagola počivati odnosno mjeriti).”⁸

Dakako, s obzirom na postavljene zadatak valja nam prije pokušati protumačiti toponimsko značenje pojma mirilo u okviru pogrebnog rituala na Velèbitu, budući da je ta građa najbolje istražena. Svi autori, kako je već rečeno, koji su se bavili ovim pitanjem, došli su do istih ili sličnih rezultata u istraživanju. Jedan od prvih koji je skrenuo pažnju

³ I. Krajač, *Mirila*, Zbornik za narodni život i običaje, XXIX, sv. 2, Zagreb, 1934, str. 166, 167, 168; M. Gavazzi, *Uz megalitike jugoistočne Europe. Vrela i sudbine narodnih tradicija* (Iz davne evropske kulturne baštine), Zagreb, 1978, str. 226.

⁴ Isti, str. 229, 230, 231.

⁵ M. Trošelj, O problemu likovnih motiva i simbola na velèbitskim mirilima (u tisku)

⁶ A. Benac, *Stećci*, Mala istorija umetnosti, 1967; Š. Bešliagić, *Stećci-kultura i umjetnost*, Sarajevo, 1982; M. Wenzel, *Ukrasni motivi na stećcima*, Sarajevo, 1965; ELU, 4, str. 320, *Stećci*; Vidi lit. u ELU, 1, B i H, str. 456. i “*Stećci*” str. 451.

⁷ ELU, 1, B i H, str. 452.

⁸ M. Gavazzi, *Počivala, Vrela i sudbine narodnih tradicija* (Iz davne evropske kulturne baštine), Zagreb, 1978, str. 200, 201.

javnosti na tu pojavu na Velèbitu 20-ih god. 20. st. u okviru planinarskih istraživanja i na taj način pokrenuo pitanje njenog ispitivanja bio je J. Poljak.⁹ On ističe da su "mirila kamene oznake, što ih narod postavlja od grubo istesanog kamena ... svojim pokojnicima ... Pred selom obično, gdje je malo ravniji teren odlože mrtvacu na zemlju, pak mu postave jedan kamen kod glave, a jedan kod nogu ..."¹⁰ Poljak nam iznosi proces nastajanja mirila pri zaustavljanju pogrebne povorke, ne zalazeći u njegovu toponimsku i simboličku analizu. Međutim, veliki korak je učinjen.

Drugi značajni "Velebitaš" I. Krajač pristupa pojavi analitički, komparirajući je sa sličnim pojavama u svijetu (Totenraststein), koristeći pri tome značajne izvore i podatke. Uz proces nastajanja mirila ističe i njegovo toponimsko, pa i simboličko značenje. Citiram: "Noseći tako lijes po teškim i strmim uskim stazama ... nosači obično počivaju po prilici na pola puta od naselja do mjesta pogreba tj. do groblja ... Pod lijes se podlože ravnije ploče, a uz glavu lijesa osove i ukopaju pri tom jednu kamenu ploču, kao da su dužinu mrtvacu mjerili. Te ploče ostanu tako osovljene u terenu. Odatle ime "mirila", a mjesta, gdje su danas ili gdje su bila takva mirila, zovu se "mirilišta".¹¹

Krajač se posebno zanimao za podrijetlo pojave i nalazi da je ona kontinuitet kulture megalitika; to je kasnije, kako smo već rekli, isticao M. Gavazzi, koji kaže da su "mirila tradicijski kontinuitet srodan megalitiku", i nalazi kao Krajač sličnost s nizom pojava u svijetu (Balkan, alpski predjeli Europe i Azije).¹²

M. Gavazzi u okviru "Totenraststeina" mirila naziva pogrebnim počivalima, naglašavajući pri tome razliku počivala za nosače uprta na leđima i pogrebnih počivala-mirila (mjerila) -spomen-mirenja (mjerjenja) umrlog pomoću dvaju kamena.¹³

Na Velèbitu su doista pogrebna počivala-mirila (u Bukovici - mjerila) i počivala za nosače uprta posve suprotna, kako je već istakao Gavazzi. Štoviše počivalo kao termin na Velèbitu ne vezuje se za mirilo, već isključivo za počivala koja služe nosačima pri nošenju tereta na leđima. To su podesni kameni oblikovani po prirodi ili umjetno za tu svrhu. Često se susreću u neposrednoj blizini mirila, što zasigurno nije slučajnost.¹⁴ Gavazzi nešto preciznije tumači značenje mirila, naglašavajući da je mjerenje dužine tijela istovjetno s počivanjem. Citiram: "Na putu prema groblju, naročito ako je groblje udaljeno, pogrebna se povorka na određenim mjestima zaustavljala kraće vrijeme. Pokojnik se tada polaže na određeno mjesto i tamo gdje je ležao tj. "otpočinuo", odmah se postavljaju većinom dva uspravna kamena (kamene ploče) i to u razmaku koji označuje dužinu pokojnika - otuda narodno ime mirilo ili počivalo."¹⁵

Iz dosadašnje analize proizlazi da mirilo označava počivanje i "mirenje" (mjerenje) dužine tijela pokojnika pomoću dva okomito osovljena kamena ili ploče, pa stoga pogrebno počivanje na Velèbitu ne proizlazi iz potrebe počivanja pogrebne povorke, već simboličkog počivanja pokojnika, "da bi se njegova duša na mirilu odijelila od

⁹ J. Poljak, Planinarski vodič po Velèbitu, Zagreb, 1929.

¹⁰ J. Poljak, Velebitska mirila, Lički kalendar, 1937, str. 44.

¹¹ I. Krajač, Mirila, Zbornik za narodni život i običaje, XXIX, sv. 2, Zagreb, 1934, str. 161.

¹² M. Gavazzi, Uz megalitik jugoistočne Evrope...str. 226. i Počivala...str. 197.

¹³ M. Gavazzi, Počivala...str. 198.

¹⁴ M1 i M2 u Starigradu-Paklenici. Česta je pojava na Velèbitu da se uz mirila (najčešće s druge strane puta, dakle nasuprot mirilima), nalaze počivala za nosače uprta na leđima, uglavnom žena koje su se odmarale na putu. To odmaranje kraj mirila imalo je simboličan smisao - ne samo prisjetiti se pretka uz put nego i "gledati" ga u dužini tijela koja je "ostala" na mirilu.

¹⁵ M. Gavazzi, Uz megalitik jugoistočne Evrope...str. 227.

izmjereno tijelo prije nego bude pokopano u zemlju (na groblju)". Rodu pokojnika to s jedne strane znači sačuvati fizičku imaginaciju o pokojniku u realnoj dužini tijela, a s druge njegovu dušu koja, "vezana za kamen i sunce, ostaje i počiva na mirilu". Da se duša "odmara" na mirilu, "svjedoči" u likovnom prikazu uzglavnice ikonografija koja sadržajno odražava kontinuitet srodan motivima prastare solarne simbolike u sukladnosti s motivima kršćanske simbolike. To "zadržavanje" (ili ta "vječnost" pretka i poslije smrti) imalo je posve sigurno određeno tradicijsko značenje svojstveno kultu predaka. Mirila su zbog toga bila sveta mjesta.¹⁶

Potrebno je naglasiti, kako ističe treći istraživač Velèbita A. Glavičić, da je mirilo *prvo* mjesto zaustavljanja pogrebne povorke, što je svakako značajno u analiziranju pojave. Citiram: "Na prvom mjestu od naselja-pokojnikove kuće, gdje bi se zastalo i počivalo, pravio se po starom običaju humak od kamena tz. MIRILO, zapravo nadzemni grobni humak, neka vrsta kenotafa. Dakle, prvo mjesto gdje se počivalo bilo je mirilo (mirilište) dotičnog sela-postaje..."¹⁷

Po usmenoj predaji doznajemo da je mirilo po svojoj funkciji mjesto "prebivališta (odmorišta) duša" i mjesto gdje se duša "namiri (*zadovolji*) da ne bi "lutala" izvan njih. Namirenje se vrši upravo podizanjem mirila (spomen-počivala). U protivnom, ako ga nema, ako joj nije sagrađeno - znači da nije namirena i lutat će uokolo, "posjećivat će ognjište", pa će potomci, zato što nisu podigli "zadužbinu", bivati uznemiravani njenim "dolascima i opomenama". Simbolično, to bi značilo da se mirilom osigurava mir i spokoj i živima i mrtvima.¹⁸

Iz nekih pisanih izvora doznajemo da pojam "mira" znači ZAPIS u seoskim slavama na području Lužnice i Nišave u Srbiji. Citiram izvornik: "Litija (ophod, procesija) obide polje zadržavajući se kod svakog zapisa MIRA i posle toga vrati se na isto mesto, na krst, ili kod crkve, odakle je pošla. Drvo u polju na kome je izrezan krst zove se MIRO. To drvo niko neće odseći. Ono se smatra za svetinju. Svake godine ovaj izrezani krst na drvetu obnovi se i sveštenik ga pokropi vodom i vinom."

Jesu li u etimološkom srodstvu s mirilima riječi MĪR - zid, MIRINA - zidina, nije nam poznato, ali smo ipak u ovoj kratkoj analizi otkrili pojmove srodnih značenja: MIR, MIRA (MJERA), MIRILO (MJERILO), MIRITI, NAMIRITI (*zadovoljiti*), MIRA (zapis), što ne znači da im se srodnost odražava i u funkciji i simbolici.

Zusammenfassung

Dieser Beitrag ist ein Versuch, die Bedeutung des Begriffs - Totenraststein - seit den ersten Forschungen bis heute zu erforschen. Besondere Aufmerksamkeit wurde dem Totenraststein von Velebit und ihren möglichen Ursprungsbeziehungen mit anderen ähnlichen Grabsteinen auf dem balkanischen Boden gewidmet. Aus dem oben Erwähnten kann man beschließen, daß das Toponym "mirilo" - "Raststein" nach den zitierten Autoren sowie nach dem Autor dieses Beitrags neue Fragen in ihren weiteren Forschungen anschnidet.

¹⁶ Isti, Počivala...str. 200 ; Uz megalitik...str. 227 ; I. Krajač, Mirila...str. 164.

¹⁷ A. Glavičić, Mirila i počivala na Velèbitu (I), Senjski zbornik, god. VIII - 1980, str. 202.

¹⁸ Prema kazivanju D. Babac na M. Rujnu